

неукоснительному исполнению предлагает духовенству Бессарабской епархии нижеследующее. *КЕВ*. 1914, №29-30. С. 332-336.

8. Содоль В.А. Благотворительная деятельность духовенства Кишиневской епархии на начальном этапе Первой мировой войны (по материалам «Кишиневских епархиальных ведомостей»). *Русин*. 2014. № 4 (38). С. 30-46.

9. Содоль В.А. Благотворительная деятельность духовенства Кишиневской епархии в 1915-1916 гг. (по материалам «Кишиневских епархиальных ведомостей»). *Русин*. 2016. № 2 (44). С. 111-135.

10. Съезд благочинных и наблюдателей церковных школ Кишиневской епархии 31 июля 1914 года. *КЕВ*. 1914, № 32-33. С.1331-1339.

11. Татаринов І. Є. Діяльність Кишинівської єпархії з мобілізації матеріальних ресурсів на військові потреби (липень-грудень 1914). *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць*. Одеса, 2013. Вип. 29. С. 71-79.

12. Татаринов І. Є. Мобілізація священнослужителів Бессарабії до Духовного загону в 1914 р. *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць*. Одеса, 2015, Вип. 32. С. 307-316.

БЛАГОДІЙНІ УСТАНОВИ БЕССАРАБСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Лілія Циганенко

доктор історичних наук, професор

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Про благодійність, меценатство, добродійність написана значна кількість різноманітної літератури: від солідних наукових досліджень до популярних брошур і статей.

Нагадаємо, що державна благодійність своє оформлення отримала за часів Петра I, коли вперше було введено штраф в розмірі 5 –10 крб. за жебракування. Водночас, у 1715 р. на кошти держави були відкриті перші «шпитали для незаконно роджених дітей». Катерина II у 1763 р. заснувала Виховний дім, а в «Установах для управління губерніями» (1775 р.) передбачалася обов'язкова наявність в губерніях приказу громадського піклування, який займався облаштуванням народних шкіл, сирітських домів, лікарень, притулків для хворих, богаділень та робітних домів. Одним з перших проявів філантропічної активності можна

вважати створення Відомства установ імператриці Марії (1797 р.). Наступним кроком на шляху до активізації благодійництва стало створення в 1802 р. Імператорського людинолюбного товариства [5, с. 312].

В Україні перші ознаки меценатства як явища зафіксовано в XVII ст. Варто назвати тих, хто увічнив свої імена безкорисливим піклуванням: Галшка Гулевичівна, Петро Могила, гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, гетьман Іван Мазепа, полковник Михайло Миклашевський. Благодійна діяльність цих та інших людей, без сумніву, є віддзеркаленням тієї моральної й духовної оцінки благодійництва в українському суспільстві, яка походить від давніх традицій [4, с. 158].

Таблиця 1

Кількість благодійних установ у Бессарабській губернії (1901 р.)

№№	Назва повіту	Кількість благодійних установ
1.	Кишинівський	37
2.	Аккерманський	18
3.	Бендерський	7
4.	Бельцький	7
5.	Ізмаїльський	6
6.	Оргеевський	15
7.	Сорокський	10
8.	Хотинський	3

Не зупиняючись на аналізі питань щодо дефініції поняття благодійність, історичного екскурсу процесу становлення доброчинності в Російській імперії, проаналізуємо загальну картину розвитку благодійності в Бессарабській губернії в 1901 р., зосередивши особливу увагу на трьох адміністративних одиницях – Кишинівському, Аккерманському та Ізмаїльському повітах.

У 1901 році в Бессарабській губернії діяло всього 103 благодійні установи, які включали безпосередньо благодійні товариства, різноманітні благодійні установи, а також заклади лікувальної допомоги (Див. Таблиця 1).

Всі заклади, що були причетні до доброчинності (у будь якому вигляді) умовно можна поділити на кілька груп:

- допомога жебракам та бідним верствам населення (будь якої статі);
- допомога дітям і підліткам;

- допомога старим і хворим;
- надання допомоги з урахуванням віросповідання або етнічної приналежності тощо.

Благодійні організації загального спрямування опікувалися різними аспектами життєдіяльності громадян. Робота **Кишинівського міського піклування про бідних** була спрямована на надання допомоги всім нужденним мешканцям столиці шляхом видачі грошей, розміщення у притулках, купівлі одягу та їжі, допомоги в пошуку роботи тощо. За 1901 рік Товариство надало реальну допомогу 526 особам обох статей та 119 родинам [1, с. 2]. В столиці Бессарабської губернії з 1888 року діяло *Кишинівське благодійне товариство*, яке допомагало у пошуку притулків, богаділень, лікарень для нужденного населення міста.

Благодійне товариство «Бессарабець» було відкрито в 1901 р. Воно надавало допомогу всім нужденним міста Кишинів у вигляді грошових виплат (постійних або одноразових) або видавало нужденним одяг, їжу, паливо, медикаменти тощо. За 1901 р. товариство надало грошову допомогу 275 особам обох статей [1, с. 3]. В Ізмаїлі діяло *Товариство допомоги бідним міста та його передмість*, яке було відкрито в 1889 році. Членами-піклувальниками виступили 30 відомих ізмаїльчан. Товариство надавало допомогу нужденним місцевим мешканцям православного віросповідання видачею грошової допомоги, опікувалося сиротам з пошуком роботи, лікуванням, одягом. Всього в 1901 р. допомога була надана 453 чоловікам, 390 жінкам та 228 родинам [1, с. 8].

Частина благодійних організацій, що діяли в Бессарабській губернії на початку ХХ ст. опікувалася питаннями здоров'я населення. *Кишинівське управління Російського Товариства Червоного Хреста*, розпочало діяльність в 1876 році шляхом надання медичної допомоги пораненим та хворим воякам часів російсько-турецької війни 1877-1878 рр. В мирний час Товариство надавало допомогу пораненим воїнам та їх родинам, а також постраждалим від стихійних лих. Так, у 1901 р. було надано грошову допомогу 142 особам, що постраждали від неврожаю [1, с. 4]. Бідними жінками-породіллями опікувалося Кишинівське *Товариство піклування бідних хворих жінок*. Аналогічні установи діяли й у повітах. Аккерманський комітет Російського Товариства Червоного Хреста було відкрито в 1868 році. До його складу в 1901 р. входило 65 осіб. Товариство діяло на тих самих засадах, що й Кишинівське. На своєму балансі Товариство утримувало *Олександро-Маріїнську общину сестер милосердя в м. Аккерман*. Фактично це був навчальний заклад, в якому готували сестер милосердя для допомоги пораненими під час військових конфліктів.

Допомога дітям і підліткам займала важливе місце в діяльності благодійних товариств Бессарабської губернії. Головними закладами цього напрямку були *Губернське товариство піклування дитячих притулків* (знаходилося у підпорядкуванні відомства Канцелярії імператриці Марії); *Кишинівське благодійне товариство* (під егідою Міністерства внутрішніх справ), які опікувалися кількома відповідними закладами або установами.

Дитячий притулок «Балша» (відкритий у Кишиневі в 1845 р.) було розраховано на 85 дівчат-вихованок. До притулку потрапляли дівчата віком від 8 до 17 років, православного віросповідання. Вони користувалися повним безоплатним пансіоном та проходили навчання грамоті (за програмами навчальних училищ), рукоділлю та веденню домашнього господарства. У 1901 р. в притулку утримувалося 55 дівчат, на яких з боку Губернського товариства піклування дитячих притулків було виділено 10 068 руб. [1, с.1].

Піклувальне товариство про ясла в місті Аккерман розпочало свою діяльність в 1902 р., й була вона спрямована на надання грошової допомоги дітям, які з певних причин не могли потрапити до притулку. Всього в 1902 р. грошові виплати отримали 3 хлопця та 8 дівчат. Піклувальним товариством утримувався *притулок-ясла в м. Аккерман*, де сироти та діти працівниць (26 хлопців і 22 дівчинки) знаходилися на повному забезпеченні [1, с. 6].

Цікаво, що серед благодійних установ для дітей було чимало таких, що опікувалися питаннями освіти. Так, *Товариство допомоги нужденним в освіті* (1877 р. заснування) здійснювало грошові виплати на користь дітей бідних верств (будь якої статі) з метою оплати їх навчання, придбання одягу та підручників. Благодійні освітні товариства для хлопців: *Товариство допомоги нужденним учням Кишинівської I гімназії* (1880 р.); *Товариство допомоги нужденним учням 2 гімназії* (1881 р.); *Товариство допомоги нужденним учням реального училища* (1882 р.); *Товариство допомоги учням Кишинівської трикласної торгової школи* (1901 р.) тощо.

На землях Південної Бессарабії також існували аналогічні установи: *Товариство допомоги нужденним в освіті* (1882 р., м. Аккерман); *Товариство допомоги бідним учням чоловічої прогімназії та жіночої гімназії* (1883 р., м. Ізмаїл); *Товариство допомоги нужденним учням міських училищ* (1899 р., с. Кілія); *Товариство допомоги нужденним учням всіх навчальних закладів міста Болград* (1901 р.). Основним напрямом діяльності зазначених вище товариств була допомога дітям з бідних родин в отриманні освіти, що відбивалося у наданні

стипендій або коштів для сплати за навчання; придбанні для учнів одягу, взуття, білизни, а також необхідних навчальних матеріалів і книжок.

Окремо діяли товариства, що надавали допомогу дітям, виходячи з їх віросповідання або приналежності до певної верстви. Так, бідними вихованцями семінарії опікувалося *Семінарське Трисвятительське Братство* (1880 р.), яке здійснювало допомогу у вигляді грошових позик, або сплачувала за найм квартир, придбання одягу, взуття та підручників, лікування тощо. В схожому руслі діяло *Кишинівське єпархіальне товариство піклування бідних духовного звання* (1823 р.), яке окрім допомоги православним священикам здійснювало грошові виплати за дітей осіб духовного звання при їх влаштуванні на навчання до монастирських, церковнопарафіяльних шкіл та семінарії. Аналогічні благодійні товариства були й в інших конфесіях. З 1899 р. в Кишиневі діяло *Товариство допомоги бідним при Римсько-католицькій церкві*. При костьолі працювало училище, в якому безкоштовно або за незначну плату навчалася щорічно понад 100 дітей. За рік до того (1898) було засновано *Єврейське елементарне чоловіче училище*, в якому за плату в 15 руб. хлопці з єврейських родин навчалися грамоті за програмами училищ 3 розряду. Діти з бідних родин навчалися безкоштовно. В 1901 р. в училище навчалася всього 70 хлопців, з яких 57 – за плату, 13 – безкоштовно [1, с. 4].

Питання морального виховання та подолання злочинності серед неповнолітніх знаходилися в полі зору благодійних товариств відповідного спрямування. Так, у 1895 році в Кишиневі було засноване *Товариство виправних притулків для неповнолітніх злочинців чоловічої статі*, до складу якого в 1901 р. входило 140 членів-піклувальників. Товариство мало на меті моральне виховання та підготовку до самостійного трудового життя неповнолітніх злочинців, а також дітей, чиї батьки перебували у в'язницях. Для досягнення мети товариство орендувало 175 десятин землі де облаштувало літню дитячу виправну колонію, перебуваючи в якій діти не лише працювали, а й відпочивали, лікувалися, навчалися. Окрім цього в 1894 р. при Кишинівській в'язниці було відкрито *школу грамоти*, в якій малолітні злочинці за бажанням мали отримувати освіту. Відомо, що в 1902 р. в школі навчалася 47 хлопців [1, с. 6].

Серед лікувальних закладів для дітей потрібно назвати дитячу лікарню в пам'ять імператора Олександра Миколайовича на 40 ліжок, що була відкрита в 1884 р. Утримувалася вона за рахунок Кишинівського благодійного товариства. Наскільки ця допомога була потрібною свідчать цифри відвідування лікарні за

1901 р.: 523 дитини скористалися лікуванням в закладі, 7 459 – пройшли через безкоштовний амбулаторний прийом [1, с. 5].

Окремим напрямом благодійної діяльності було піклування про старих і немічних. Цей сегмент у Бессарабській губернії також було представлено кількома закладами, які, як правило, поєднували в своїй діяльності опіку й нагляд за старими та медичну допомогу їм. *Миколаївський притулок для бідних старих людей* (1866 р.) у Кишиневі брав на утримання старих або покалічених місцевих жителів православного віросповідання на безоплатній основі (або за 50 коп. в рік). Заклад було розраховано на 145 осіб. У 1901 р. в закладі знаходилося 192 особи (74 чоловіки та 118 жінок) [1, с. 2].

В місті Аккерман діяла богадільня, що утримувалася коштом місцевого комітету Російського товариства Червоного Хреста, де піклування отримували старі або неспроможні до праці мешканці міста. Заклад було розраховано на 100 осіб. У селі Введенка на кошти Покрово-Богородичного братства утримувалася богадільня на 135 осіб; у Сараті – Олександрівська богадільня на 70 осіб; в Арцизі діяло відділення Саратовської Олександрівської богадільні на 30 осіб. В містечку Татарбунари працювала богадільня церковнопарафіяльного піклування при Успенській церкві, яка була розрахована на 20 – 30 осіб. В Ізмаїлі також діяла міська богадільня, що утримувалась коштом міського управління. Ї хоча заклад було розраховано на 40 осіб, на початку ХХ ст. в ньому утримувалися 53 чоловіки та 25 жінок [1, с. 7].

На початку ХХ ст. в Бессарабській губернії діяли благодійні організації, що знаходилися в підпорядкуванні релігійних установ. Так, під егідою православної церкви в Кишиневі діяли: *Олександро-Невське Братство міського православного кладовища; Братство при Вознесенському соборі в ім'я Пресвятої Богородиці; Єпархіальне товариство взаємної допомоги*. В Аккерманському повіті благодійну допомогу здійснювало Покрово-Богородичне братство (село Введенка, 141 особа).

Серед етнічних спільнот окремо виділяли свої благодійні організації й товариства представники єврейського населення. Цих установ було досить багато. З найбільш результативних можна виділити *Товариство допомоги бідним євреям* (з 1898 р.), яке щорічно надавало допомогу майже 4 000 євреям – мешканцям Кишинева. Аналогічні установи існували й в інших повітах губернії (Аккерман – допомога 245 родинам. Аналогічні установи існували й в повітах. Так, у Аккерманському повіті діяли Товариство допомоги бідним євреям у Тарутино, Шабо, Татарбунарах; у Ізмаїльському повіті Товариство допомоги бідним євреям

діяло в місті Кілія. Піклування здійснювалося в традиційних напрямках: грошові виплати, видача одягу та їжі, допомога в пошуку роботи, медичне обслуговування тощо. На початку ХХ ст. установа опікувалася 170 чоловіками та 33 жінками. Окрім цього в Кишиневі діяла своя *Єврейська дешева їдальня* (обід – 5 коп., чай – 1 – 2 коп. або безкоштовно). Єврейська громада міста з 1900 р. утримувала *Сирітський будинок*, в якому на повному пансіоні перебували хлопці іудейського віросповідання [1, с. 5].

Таким чином, ми бачимо, що на початку ХХ ст. в Бессарабській губернії існувала значна кількість благодійних товариств і установ, які намагалися полегшити існування нужденним та жебракам, забезпечивши їх речами першої необхідності. Кількість осіб, що отримали допомогу, а також звіти щодо благодійних внесків свідчать, що ця робота проходила дуже повільно, а іноді й незадовільно. Однак, навіть з цих проявів людяності, сьогоденним українським підприємцям і бізнесменам є чому повчитися, адже загалом відомо, що громадянська зрілість будь-якого суспільства характеризується рівнем участі його представників у процесах надання благодійної та меценатської допомоги нужденним.

Література

1. (1901). *Благотворительность в России*. Составлено по высочайшему повелению Собственной Его Императорского Величия Канцеляриєю по учреждениям императрицы Марии. Т.2. Санкт-Петербург. 40 с.
2. Донік О. (2005) *Громадська благодійність в Україні у роки Першої світової війни. Проблеми історії України XIX – початку ХХ ст.* К. Вип. 9. С. 61-86
3. Ісса Т. В. (2013) *Благодійницька діяльність графів Браницьких під час Першої світової війни.* Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. К.: ВІР УАН. Вип. 79 (№12). С. 79-81.
4. Хобта Л.Ю. (2006) *Суспільна значущість меценатства, благодійності та спонсорства: світовий контекст.* Український історичний журнал. № 2. С. 154-159.
5. Циганенко Л. (2011) *Доброчинна діяльність дворян Бессарабії в сфері освіти (остання третина XIX – початок ХХ ст.).* Проблеми історії України XIX – початку ХХ ст. Вип. XIX. С. 311-320.